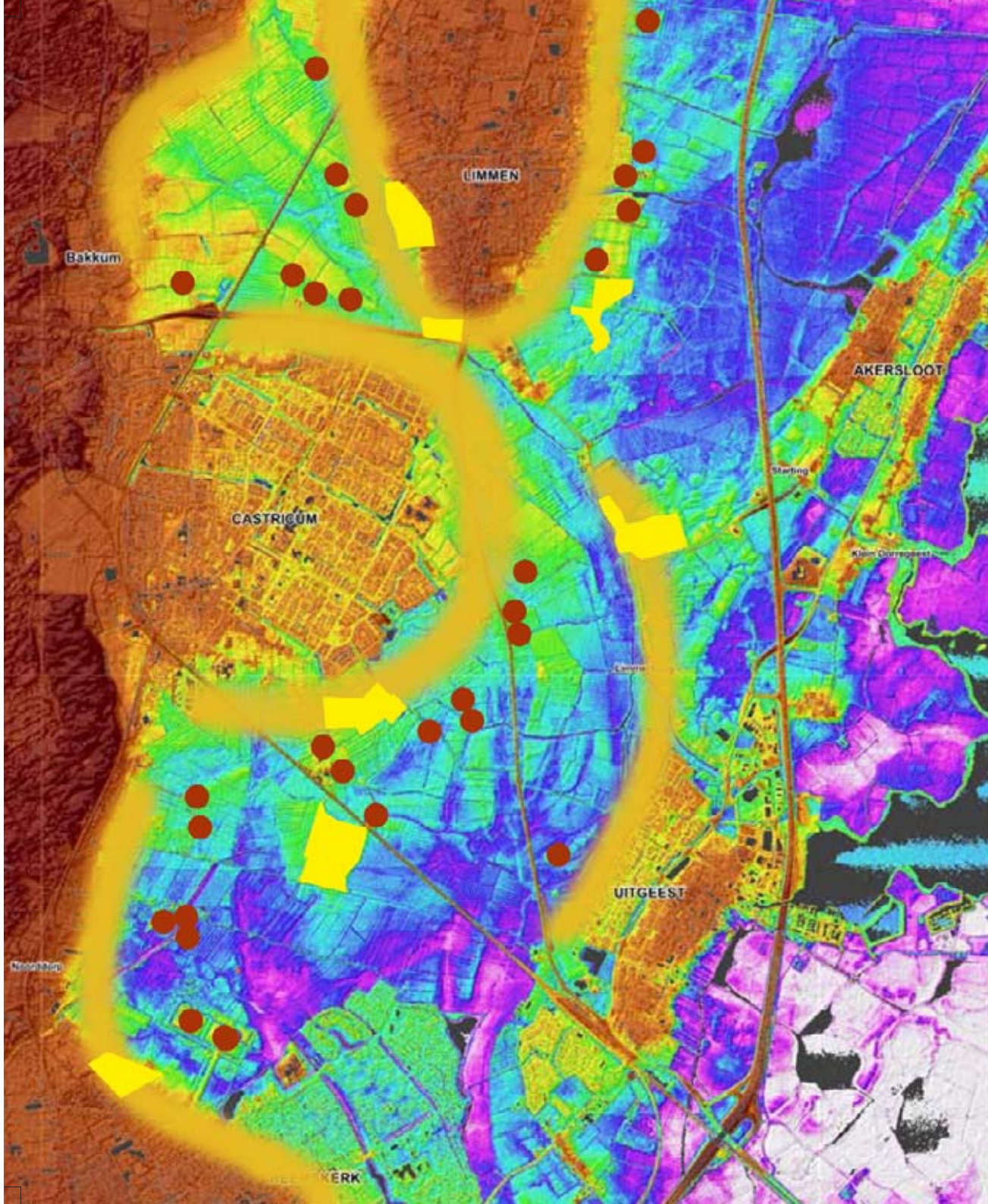

Oer IJ - IJdijken >>>

Oer IJ - IJdijken

project
culturele planologie van het Oer IJ
Belvedereproject IJdijken
uitwerking Noordelijke IJdijken

locatie
Provincie Noord-Holland

ontwerpers
Peter de Ruyter
Jonas Strous

partners
(kunstenaars)
Gerco de Ruijter
Ton van Vliet
Jeroen van Westen

opdrachtgever
Provincie Noord-Holland

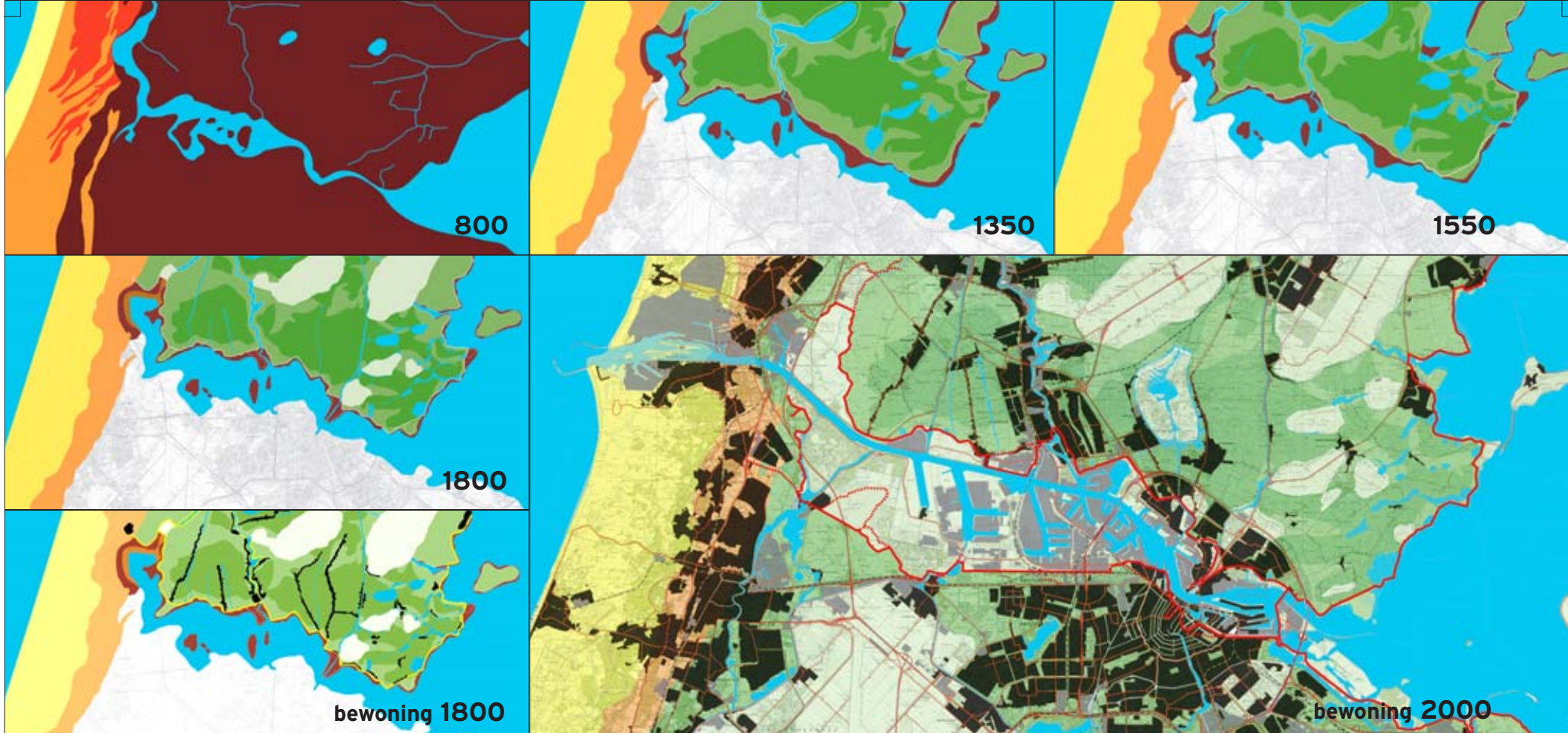
jaar van ontwerp
2004 - 2005

ruimtelijke schets

Het OerIJ toen, nu en in de toekomst

Wellicht is het OerIJ de meest onzichtbare en ondergewaardeerde historische structuurlijn in het Nederlandse landschap. Door enkele spectaculaire historische opgravingen naar aanleiding van hedendaagse ingrepen in het landschap, groeit het besef dat het OerIJ een verborgen schat is. Wat tot op heden echter ontbreekt, is het inzicht in de samenhang van het OerIJ als landschapsvormende en structurerende laag in het landschap. Dit inzicht kan de basis vormen voor een 'Oer-taal' die de leesbaarheid van het OerIJ in de toekomst vergroot.

Toen

De historische rijkdom van het gebied is groot. Vanaf 2500 BC tot op heden is de verschuivende delta van het OerIJ bevolkt geweest en in cultuur gebracht. Rond 1000 BC ontstaat een interessante ruimtelijke situatie met het Eiland Castricum in de monding van het OerIJ. De monding slibde uiteindelijk dicht rond 100 AD, corresponderend met een daling van de zeespiegel. Daarna draaide de

stroomrichting van het OerIJ richting het oosten. Rond 1200 AD wordt het OerIJ stap voor stap ingekaderd door de aanleg van de IJ-dijken, waarna in fases het water tot land wordt.

Nu

Heden ten dage blijkt het OerIJ-landschap in een planologisch 'hogedrukgebied' te liggen; de noordvleugel van de Randstad. In hoog tempo versnipperd het gebied door de bouw van woonwijken, bedrijventerreinen, infrastructuur en incidentele natuurontwikkeling. Een samenhang in de planvorming is ver te zoeken. Het OerIJ kan in dit hoogdynamische deel van Nederland worden ingezet als samenbindende en onderscheidende drager van nieuwe, karakteristieke plannen met plekgebonden identiteit die de geschiedenis van het landschap recht doen.

Toekomst

Hoe kunnen we het OerIJ laten doorklinken in de vormgeving van de toekomstige ontwikkelingen? Het geheim voor de ontwikkeling van een Oer-taal ligt in de randen. Niet toevallig zijn in de randen (de oorspronkelijke vestigingsplaatsen) de grootste archeologische bodemschaten geconcentreerd, goed geconserveerd dankzij een geringe schommeling in de grondwaterstand. Door de randen als archeologische bufferzone te benoemen wordt de rand van het OerIJ ruimtelijk zichtbaar als leegte.

Overige archeologische vindplaatsen worden als eiland behandeld, analoog aan de droogvallende delen in het oorspronkelijke estuarium. Zo ontstaan archeologische 'steppingstones' in gebieden die een nieuwe functie kunnen krijgen.

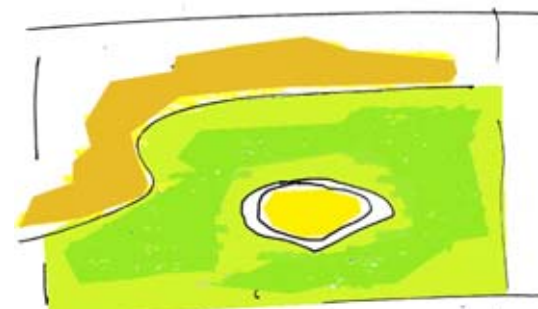
Het idee van eilanden in het OerIJ kan ook gebruikt worden voor kleinschalige bouwopgaven van bijvoorbeeld Castricum of Uitgeest. Vergelijkbaar met kasteel Marquette kunnen dit vooruitgeschoven posten zijn in de oorspronkelijke loop van het OerIJ, die daarbij kunnen dienen als zone voor waterberging of natuurontwikkeling.

de vlakte - IJdijk autonoom

de meander - kleinschalige uitbreiding

de monding - archeologische steppingstone

1. de noordelijke IJdijk bestaat

Van Beverwijk tot Monnickendam is de noordelijke IJdijk als doorgaande lijn goed herkenbaar (anders dan de zuidelijke IJdijk). De dijk is een doorgaande lijn in een nu eens landelijk, dan weer stedelijk landschap

2. dé noordelijke IJdijk bestaat niet

De dijk heeft een roerige geschiedenis, die heeft geleid tot veelvormigheid en fragmentatie. Er zijn vele IJdijken. De dijk is een brokkelijn, aaneenknoping van dijkstukken van verschillende vorm en leeftijd.

3. er zijn vele IJdijken

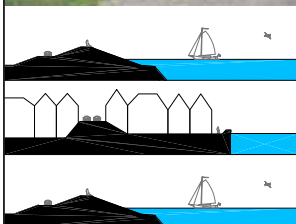
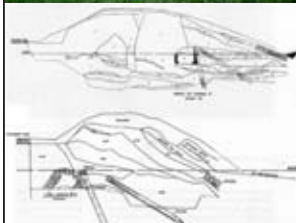
Sinds de aanleg heeft de dijk op verschillende plaatsen gelegen. Zo was het schiereiland Buitenhuizen oorspronkelijk deel van het binnendijkse land ten noorden van het IJ, terwijl het nu onderdeel is van het recreatiegebied Spaarnwoude en lijkt te horen tot de IJpolders. In Amsterdam-Noord wijzen knikken en bochten in het beloop van de dijk op verwoesting van de oude dijk, en herstel op een nieuwe plaats. Er zijn vele IJdijken, en ook zijn vele IJdijken verdwenen.

4. zeewering

De dijk is de oude zeewering, die op de meeste plaatsen nog de functie heeft van een functionele, primaire waterkering. Maar de zeewering is niet overal de oude IJdijk. Zo heeft de Zaandammerpolder de primaire kering aan de zijde van het Noordzeekanaal; de achterliggende historische IJdijk heeft zijn waterkerende functie verloren. Ook een deel van het dijkdorpje Bulksloot in Amsterdam ligt aan een dijk die niets meer weert. De dijk is niet overal de dijk.

5. drie prototypische profielen

In doorsnede varieert de IJdijk aanzienlijk. Het dijkprofiel is een soort catalogus van mogelijke variaties op een oertype. Globaal zijn er 3 "prototypen" te onderscheiden die terug te voeren zijn op een oerprofiel dat nergens meer bestaat. Te onderscheiden zijn een Waterlands profiel, een stedelijk profiel en een profiel dat voorkomt in het gebied ten noorden van het Noordzeekanaal.

6. gaten en braken

Op verschillende plaatsen is de dijk doorsneden of in een ophoging verdwenen. Een aantal gaten is ontstaan door infrastructurele doorsnijdingen. Zij zijn te beschouwen als hedendaagse dijkdoorbraken. De 'Ahold-braak' in het centrum van Zaandam en de braak veroorzaakt door de doorsnijdingen van de Coentunnel en IJ-tunnel zijn de meest in het oog springende hiaten in de noordelijke IJdijken.

7. het asymmetrische landschap

De cultuurhistorische betekenis van de noordelijke IJdijk ligt niet in de eerste plaats in de dijk zelf, als object, maar in het landschap dat er het gevolg van is. Dat landschap is het asymmetrische landschap van achterland en voorland, binnen en buiten, getemd en wild, droog en nat, oud en nieuw, landelijk en stedelijk, fijn en grof, klein en groot, voor en achter.

8. achter de dijk

Het land achter de dijk is er al als de eerste dijk gebouwd wordt. Het is het middeleeuwse veenweidenland, waarboven de hemel van Ruysdael zich verheft. Aan de dijk verandert het landschap: de achterkant wordt voorkant en het boerenland krijgt een front van scheepvaart en stad. De IJdijk beschermt het achterland niet altijd afdoende; slingers in de dijk en braken herinneren aan rampen uit het verleden.

9. voor de dijk

Het voorland werd ook wel de ziel van de dijk genoemd. Het was de beschermingszone die de golfaanval opving. Voor de mensen was het vaag land, waar veel kon en weinig bleef. Voor de stad was het pionierplaats en dump, stadsrand avant la lettre. Rembrandt tekende Elsie Christiaens, hangend aan een paal op het galgenveld van de Volewijk.

Veel echt oud voorland is er niet meer. Het voorland is opgenomen in de polders of begraven onder de aanplantingen.

10. de dijk van verhalen

De dijk is niet alleen object en functie. De dijk is ook een bijzonder landschapselement: een tribune naar de omgeving. En hij is de verzamellijn van plekken van verschillende ouderdom, het snoer dat plaatsen van verhalen verbindt, en snoer van aanknopingspunten voor verhalen van feiten en fictie.

De dijk is een tijdsmachine, en daarmee de schakel tussen verleden en toekomst.

In de vlakte ten westen van Assendelft, waar de natuurlijke rand wegeeft en de opgeworpen dijken prominenter zijn, kan aangesloten worden op de meer diffuse en alzijdige verkavelingsrichting van het klei- en veengebied. De IJ-dijken zijn autonome lijnen die het verhaal van de inpoldering vertellen en een belangrijke schakel kunnen zijn in het recreatieve netwerk.

De anatomie van het OerIJ laat kortom niet alleen een fascinerende ontstaans-geschiedenis zien, maar biedt ook aanknopingspunten voor de toekomst. Wanneer elke toekomstige ingreep refereert aan de Oer-taal is het een heldere en logische bijdrage aan de historische rijkdom en gelaagdheid van het gebied.